

BIOLOGIYA FANINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH**Xamrayeva Gavharoy Mansurjonovna***Marg'ilon shahar 1-sonli kasb hunar maktabi biologiya fani o'qituvchisi*

Annotasiya: *Ushbu maqolada biologiyani o'qitish samaradorligini oshirish yo'llari muhokama qilinadi. Hozirgi ta'lim tizimida bilimlarni egallashning yangi kontseptual pedagogik texnologiyasi va biologiyani o'qitishda ta'lim samaradorligini oshirish maqsadida talabalarning o'quv faoliyatini tashkil etish usullari tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *biologiya, yangi kontseptual pedagogik texnologiya, texnologiya, metod, kognitiv faoliyat, zamonaviy ta'lim*

KIRISH

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, ta'lim darajasi yanada oshdi. Hozirgi kunda zamonaviy ta'lim tizimi qo'llanilmoqda va biologiya bo'yicha zamonaviy ta'lim darslarni noan'anaviy tarzda tashkil etish bo'lib, uning muhim belgisi aniq, natijaviy maqsadga erishishdir. Noan'anaviy ta'lim texnologiyasi an'anaviy ta'lim texnologiyasidan farq qiladi, chunki talabalar kognitiv imkoniyatlarni rivojlantiradi, sharoit yaratadi, ularning mustaqil ishlariga alohida e'tibor beriladi, kognitiv faoliyat qiziquvchan va ijodiy xarakterga ega bo'ladi.

ADABIYOTLARNI TAHLIL QILISH VA USULLARI

Biologiyadan ma'lumki, ota-bobolarimiz ham ta'limni pedagogik texnologiyalar asosida takomillashtirish bo'yicha bir qator tadqiqotlar olib borishgan. Sharqning buyuk allomalari Muso Al-Xorazmiy, Ahmad Al-Farg'oniy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Mirzo Ulug'obek kabi qomusiy allomalar o'z asarlarida insonni maktab va madrasalarda aqliy kamolotga yetkazishda turli usul va vositalardan foydalanishga katta ahamiyat berganligini ta'kidladilar.

Hozirgi ta'lim tizimida bilimlarni egallashning yangi kontseptual texnologiyasi-noan'anaviy ta'lim texnologiyalari usullarini qo'llash amalga oshirilmoqda. Noan'anaviy ta'lim texnologiyasi: hamkorlikda o'qitish, modellashtirish, tadqiqot(loyiha) texnologiyalariga bo'linadi va integratsiyalashgan uzluksiz tizim asosida amalga oshiriladi. Pedagogik texnologiyaning asosiy tushunchasi, so'zsiz, ta'lim jarayoniga tizim sifatida yondashishdir. Noan'anaviy ta'lim usuli ta'lim maqsadini amalga oshirish bo'yicha o'qituvchi va o'qituvchi bilan hamkorlikdagi faoliyatning asosidir. Usullari: o'quvchi bilishi, boshqarishi va qadrlashi kerak bo'lgan kerakli natijalarga erishishni ta'minlash. Bunda ta'lim bilan bog'liq bo'lgan hamma narsa va hodisalar funktsional jihatdan o'zaro bog'liq bo'lib, bir butunni, ya'ni pedagogik jarayonlar majmuasini tashkil qiladi.

O'qitishda ta'lim samaradorligini oshirish yo'llarini tahlil qilish orqali biologiyani o'rganish. Biologlarimiz o'quv jarayonining samarali usullarini tashkil etishni quyidagicha tushuntirishdi:

Ibn Sino maktabda bolani o'qitish va tarbiyalash masalasiga katta ahamiyat berib, bu masalaga "Masarat ul manozil" asarining maxsus qismini bag'ishlagan. Kitobning" maktabda bolani o'qitish va tarbiyalash" bo'limi bolani maktabga jalb qilishga qaratilgan. Shuni ta'kidlash

kerakki, barcha odamlarning bolalari maktabga jalb qilinishi va barcha bolalar birgalikda o'qitilishi va tarbiyalanishi kerak. U bolani uyda yolg'iz o'qitishga qarshi edi, bolani maktabda jamoa bilan o'qitishning afzalliklarini quyidagicha ifoda etdi:

1. Agar bolalar birgalikda o'qishsa, ular zerikmaydilar, ular ilm-fanni egallashga qiziqishni rivojlantiradilar, alohida qolmaslikka harakat qiladilar, raqobatlashish istagini rivojlantiradilar. Bularning barchasi o'qishni yaxshilashga yordam beradi.

2. Suhbatda bolalar bir-birlariga kitobdan o'qigan hikoyalarini, kattalardan eshitganlarini aytib berishadi.

3. Bolalar bir-birlarini hurmat qilishni, do'st bo'lishni, o'quv materiallarini o'zlashtirishda bir-birlariga yordam berishni, bir-birlaridan yaxshi odatlarni o'rganishni boshlaydilar.

Ibn Sino o'z asarlarida talabani tarbiyalashda quyidagi tamoyillarga amal qilish kerakligini ta'kidlaydi: birdaniga darsliklar bilan band bo'lmaslik; nurdan yaraga o'tish; jamoa bo'lib o'qitishga e'tibor qaratish; bolalarning bilimga moyilligi, qiziqishlari, qobiliyatlarini hisobga olish va hokazo.

Burxoniddin az-Zarnujijiy "o'quvchini tarbiyalash va tarbiyalash yo'llari" risolasida ilm-fan va kasb-hunar o'rganishning asosiy sharti sifatida o'quvchida jiddiy xohish, kayfiyat bo'lishi, shundan so'ng yaxshi o'qituvchi va etarli vaqt bo'lishi zarurligini yozgan. Yapon olimi T. Sakamoto tomonidan "o'qitish texnologiyasi-bu o'qitishning maqbulligini ta'minlaydigan rahbarlik tizimi bilan bog'liq bilimlar sohasi" deb tan olingan.

Rus olimi N. F. Talizinaning ta'kidlashicha, texnologiya "belgilangan ta'lim maqsadiga erishishning oqilona usullarini aniqlashdan iborat", pedagogik texnologiyani fan sifatida tan oladi.

K. K ni Selevko ham mamnuniyat bilan kutib oldi: "pedagogik texnologiya ta'limda qo'llaniladigan usullar, tamoyillar va tartibga soluvchilar sifatida ham, haqiqiy o'qitish jarayoni sifatida ham, o'qitishning aniq oqilona usullarini ta'minlaydigan fan sifatida ham mavjud". Olimning ta'kidlashicha, "pedagogik texnologiya" tushunchasi ta'lim amaliyotida ierarxik darajada qo'llaniladi.

MUNOZARA VA NATIJALAR

O'quv jarayonida talaba o'qituvchining bevosita rahbarligi ostida ta'lim mazmuni, usullari, vositalari va shakllari yordamida organik dunyo qonuniyatlarini, hodisa va hodisalarning mohiyatini, o'ziga xos xususiyatlarini o'rganadi va bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'ladi.

Biologiyani o'qitishda ta'lim samaradorligini oshirishda talabalarning bilim faoliyatini tashkil etishning quyidagi usullari ko'rsatilgan:

1. Bilimlarni o'zlashtirish jarayonida talabalarning bilim faoliyati quyidagi bosqichlarda tashkil etiladi:

- * o'quv materiallari bilan dastlabki tanishish
- * o'quv materiallarini o'rganish;
- * olingan bilimlarni aval olgan bilimlar bilan taqqoslash;
- * bilimlarni tizimlashtirish va mustahkamlash;
- * olingan bilimlarni yangi holatlarda qo'llash.

2. O'quvchilarning bilim faoliyatini mustaqil ish asosida tashkil etish:

- * muammoli vaziyatlarni keltirib chiqarish;
- * o'quv topshiriqlarining maqsadini aniqlash;
- * mustaqil tadqiqotlar orqali savollarga javob topish;

- * nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarga asoslangan javoblarning to'g'riligini tekshirish;
- * bilimlarni tizimlashtirish va mustahkamlash;
- * bilim, ko'nikma va malakalar yangi vaziyatlarda qo'llaniladi.

3. Ko'nikmalarni shakllantirish maqsadida talabalarning bilim faoliyatini tashkil etish:

- * ta'lim faoliyatini amalga oshirish maqsadi, yo'nalishini aniqlash;
- * ta'lim faoliyati modelini tuzish;
- * namunaviy ijro;
- * talabalar tomonidan ishni bajarish;
- * Faoliyatni takrorlashni va xatosiz bajarishni o'rganing.

4. Axloqiy fazilatlarni shakllantirish maqsadida o'quvchilarning bilim faoliyatini tashkil etish:

- * o'qituvchining ko'rsatmasi yoki tavsiyasiga binoan tavsiya etilgan adabiyotlarni topish;
- * qo'shimcha o'quv adabiyotlari bilan tanishish;
- * o'rganilgan ma'lumotlarni tahlil qilish va baholash;
- * adabiyotlarga jamiyatning ma'naviy-ma'rifiy sohaga yoki ilm-fan rivojiga qo'shgan hissasini aniqlash va baholashga imkon berish;
- * talabalarning o'z xulq-atvori va axloqiy fazilatlarini rivojlantirish bo'yicha umumiy xulosasi.

Biologiyani o'qitish jarayonining samaradorligini oshirishda quyidagilarni hisobga olish kerak:

- O'qitish jarayonining maqsadiga erishish uchun uning mazmuniga muvofiq vositalar, usullar va shakllarni tanlash. Ularning o'quvchilarining motivi, ehtiyoji, qiziqishi bilan uyg'unligi.

- O'qitish jarayonini loyihalash, o'qitish mazmuni va maqsadga erishish vositalarini tanlash, turli usullardan foydalangan holda o'quv materialini etkazib berish va ongli ravishda o'zlashtirishga erishish.

- O'quvchilarning o'quv operatsiyalarini amalga oshirish, o'qituvchilar va talabalarning tarbiyaviy ishlarini samarali tashkil etish.

- O'quv jarayonida fikr-mulohazalarni tashkil etish, tegishli o'zgarishlarni amalga oshirish va o'quv materialini nazorat qilish va o'zlashtirish jarayonida o'zini o'zi boshqarish.

- Tahlil va o'z-o'zini tahlil qilish, o'qitish natijasini baholash.

- Darsni o'qitishning boshqa shakllari(dars, sinf,darsdan tashqari mashg'ulotlar, ekskursiyalar) bilan uyg'unlikda tashkil etish.

Bundan tashqari, samaradorlikni oshirishda o'quv jarayonining tashkilotchisi, ma'muri bo'lgan o'qituvchining faoliyati muhim rol o'ynaydi.

O'qituvchining faoliyati - bu yosh avlodning aqliy, axloqiy, aqliy, jismoniy qobiliyatlarini uyg'un rivojlantirish maqsadida ularning o'quv va kognitiv faoliyatini ta'lim mazmuniga muvofiq tashkil etish va boshqarish. U quyidagilardan iborat:

Demak, biologik bilim-bu tushunchalar tizimi, biologiyani o'qitishda tushunchalarni shakllantirish

Bu masala birinchi o'ringa chiqadi. Biologik tushunchalarni shakllantirish va rivojlantirish biologik ta'limning harakatlantiruvchi kuchi o'quv materialini tarkibining asosiy birligi hisoblanadi.

Umumiy kasb hunar maktablarida o'qitiladigan biologiya o'quv dasturlarini tahlil qilish o'quvchilarda shakllangan tushunchalarni guruhlariga bo'lish imkonini beradi:

Umumiy biologik tushunchalar; o'ziga xos biologik tushunchalar. Shuni ta'kidlash kerakki, umumiy ta'lim maktablarida o'qitiladigan biologiya fanlari mazmunida umumiy biologik tushunchalar asosiy rol o'ynaydi.

Barcha tirik organizmlarga xos bo'lgan biologik qonunlar va umumta'lim maktablarida o'qitiladigan biologiya fanlari o'quv fanlarining o'ziga xos biologik tushunchalarini umumlashtiradigan tushunchalar umumiy biologik tushunchalar deb ataladi.

Umumiy biologik tushunchalarga quyidagilar kiradi: tirik organizmlarning hujayra tuzilishining tuzilishi va hayotiy birligi; organ tuzilishi va funksiyasining birligi organizm va atrof-muhitning o'zaro bog'liqligi;

Organizm o'zini o'zi boshqarishning yaxlit tizimidir; metabolizm va energiya almashinuvi; organizmlarning genetik o'zgaruvchanligi va ko'payishi; organik olamning evolyutsion rivojlanishi kabi.

Ma'lumki, umumiy biologik tushunchalar o'ziga xos biologik tushunchalar tizimidan shakllanadi va ularning har biri biologiya fanlari kontekstida ishlab chiqiladi.

Biologiya o'qituvchisi o'quvchilarda umumiy, biologik tushunchalarni shakllantirish uchun ushbu umumiy biologik tushunchalarning mazmuni bilan tanishishi kerak.

Muayyan biologik tushunchalarning ta'rifini quyidagi guruhlariga bo'lish mumkin:

O'simliklar va hayvonlardagi hayotiy jarayonlar tushunchalari; o'simlik va hayvon organlari tushunchalari; tirik organizmlar va tashqi muhit o'rtasidagi ekologik, tizimli, filogenetik aloqalar tushunchalari.

Biologiya o'qituvchisi umumiy biologik va o'ziga xos biologik tushunchalar o'rtasidagi bog'liqlikni hisobga olgan holda stda belgilangan biologik bilimlar yo'nalishi bo'yicha mavzu mazmunini tahlil qiladi va keyin mavzuni talabalarga tanishtiradi.

O'quvchilarning tushunchalarini shakllantirish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

- > O'quv materialini hislar orqali qabul qilish,
- > idrok
- > tasavvur qilish
- > Eslab qoling
- > amaliy dastur
- > natijalarni tekshiring
- > Xulosa qiling va xulosa chiqaring

O'qituvchi o'quvchilarga tushunishni rivojlantirishga yordam berish uchun ushbu ko'rsatmalarga amal qilishi kerak:

Ma'lumki, o'quv qo'llanmalari tarkibni yoritish bilan birga o'quvchilarga o'quv materialini hislar orqali qabul qilish, tushunish, tasavvur qilish, eslab qolish va kerak bo'lganda ushbu vositalar yordamida o'z bilimlarini amalda qo'llash uchun zamin tayyorlaydi.

Kontseptsiyani shakllantirish bosqichining didaktik maqsadini hisobga olgan holda o'qituvchi tomonidan o'qitish usullarini oqilona tanlash talabalarga o'quv materiallarini ongli ravishda o'zlashtirish va ularni amalda qo'llash imkonini beradi.

Ta'lim samaradorligini oshirish uchun talabalarning tushunchalari va tarqatma materiallarini kuzatish va baholash uchun mo'ljallangan didaktik xizmat qiladi.

O'qituvchi tomonidan tushunchalarni umumlashtirish va xulosa chiqarish bosqichida qo'llaniladigan o'quv qo'llanmalari va usullari tushunchalarini bilish yo'nalishi umumiy biologik tushunchalar bilan bog'lanish imkonini beradi.

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, biologiyani o'qitishda ta'lim samaradorligini oshirishda o'qituvchi va talabaning, ya'ni o'qituvchining roli birdekdir. Zamonaviy o'quv jarayonida hukmronlik qilishda davom etayotgan an'anaviy ta'lim talabaning yalpi ta'limini va passiv tinglovchi sifatida o'quv kognitiv faoliyatini tashkil etishni ta'minlaydi. O'quv ishlarini tashkil qilishda o'rta talaba nazarda tutiladi, talabalar mustaqilligi e'tiborga olinmaydi, o'quv faoliyati o'qituvchi tomonidan boshqariladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ochilov M. New pedagogical technologies. - Against: Nasaf, 2000.
2. Sayidakhmedov N. New pedagogical technologies. - Tashkent: Finance, 2003.
3. Tolipova J.O., Gofurov A.T.. Biology education technologies. - T.: Teacher, 2002.
4. Tolipova J.O., Gofurov A.T. Methodology of teaching biology. Pedagogy is a textbook for students of higher educational institutions. - T., Finance and economics, 2007.
5. Tolipova J.O., Gofurov A.T. Methodology of teaching biology. Tutorial-methodical guide. - T.: "Knowledge" 2004.
6. Azimov et al. Biology. Methodical guide. - T., A medical publishing house named after Abu Ali ibn Sino. 2002.
7. Jamoliddinov, Raxmatilla, and Maftuna Sultonova. "ПОТЕНЦИАЛ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И УМЕНЬШЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ." Наука и технология в современном мире 2.18 (2023): 4-11.
8. Paula de M. One Man's Trash Is... Dumpster-diving for disk drives raises eyebrows // U.S. Banker. 2004. № 114 (6). С. 12. <https://search.proquest.com/docview/200721625>.
9. J. Brodtkin. Google crushes, shreds old hard drives to prevent data leakage // Network Каршиев У. Х. и др. ZAMONAVIY ICHKI ISHLAR ORGANI HODIMLARIDA CHET TILLARINI O'RNINI VA AHAMIYATI! // INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. - 2023. - Т. 3. - №. 29. - С. 493-500.
10. Baxtiyor o'g'li, Jamoliddinov Raxmatilla. "O'ZBEKISTONDA REFERENDUM O'TKAZISHNING AKTUALLIGI." Journal of Universal Science Research 1.4 (2023): 564-567.